

УДК: 027.7:025.4

Фоміних В. В., Ленчицька Л. І.
(м. Хмельницький)

ШЛЯХ НАУКОВОГО ДОКУМЕНТУ У КНИГОЗБІРНІ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Розглядається шлях автореферату дисертації та дисертації у книгозбірні Хмельницького національного університету. Особлива увага звертається на визначення індексів УДК та зберігання наукових документів у фонді наукової бібліотеки.

Ключові слова: автореферат дисертації, дисертація, індекс УДК, бібліотечний фонд, наукова бібліотека, університет.

Запровадження інноваційних технологій в інформаційне забезпечення навчального процесу внесло значні зміни в процес комплектування університетської книгозбірні. Наявність у ЗВО власних видавництв, необмежений доступ до ресурсів Інтернету, створення та розвиток вишами власних електронних бібліотек, інституційних репозитаріїв та модульного середовища призвело до значного зменшення попиту на навчальну літературу, а отже, й на придбання бібліотеками кількості дублетних видань.

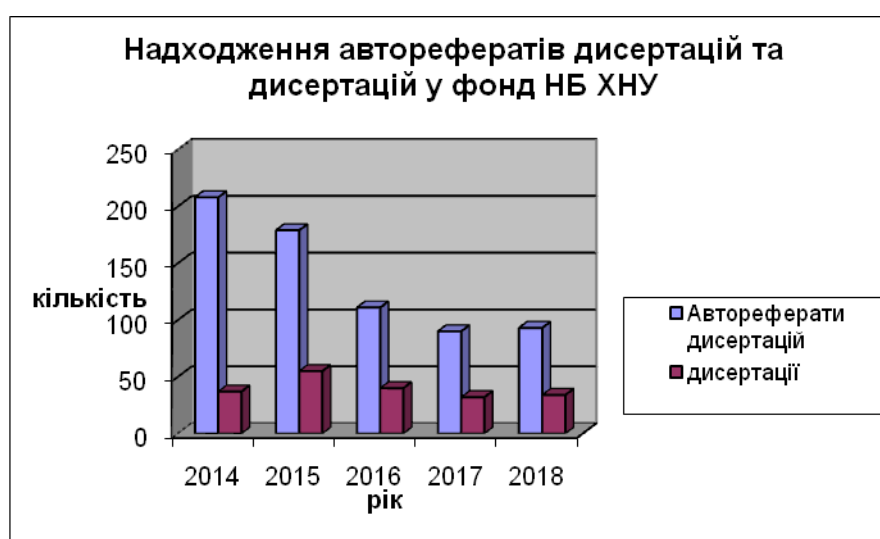
У свою чергу, з огляду на активізацію наукової роботи університетів, бібліотеки намагаються збільшити кількість наукових видань у своїх ресурсних базах. Сталися зміни і в організації збереження окремих видів наукових документів, зокрема, в наданні доступу до дисертаційних робіт. На жаль, наукові періодичні та продовжувані видання останніми роками не висвітлюють проблеми депонування наукових рукописів, хоча цей вид документів заслуговує поваги тому, що він дуже добре знайомий вченим, фахівцям, аспірантам, здобувачам учених ступенів та іншим категоріям авторів і користувачів бібліотек як науково-дослідних інститутів, так і НАН України, вищих навчальних закладів, установ, організацій та фірм. Прийшло нове покоління аспірантів та здобувачів учених ступенів, розширюється коло наукових напрямів.

Проблеми збереження наукових документів та дисертаційних фондів, обмеженого доступу до них висвітлювалися у публікаціях Гольдгамера Г.І., Кушнарєнко Н.М., Омельченка М. М., проте дане питання потребує більшого висвітлення в аспекті процесу обробки та зберігання наукових документів у бібліотеках ЗВО.

Мета статті – дослідити зміни в організації збереження та надання доступу до дисертаційного фонду бібліотек ЗВО, виокремити особливості систематизації наукових робіт.

У Хмельницькому національному університеті (далі ХНУ) функціонують п'ять спеціалізованих вчених рад із захисту докторських та кандидатських дисертацій, які за місяць до захисту надходять до бібліотеки в паперовому варіанті та виставляються на сайті університету.

Прийом та облік авторефератів дисертацій та дисертацій, їхніх електронних версій здійснює відділ комплектування та наукової обробки документів (ВКНОД) наукової бібліотеки ХНУ. Облік ведеться у Книзі реєстрації дисертацій згідно з встановленою формою. Загальний фонд нараховує 573 дисертації та 3486 авторефератів дисертацій. Динаміка надходжень залежить від кількості проведених захистів і представлена на рис.1.

Як бачимо з діаграми, за останні 5 років пік надходжень дисертацій та авторефератів дисертацій приходився на 2014-2015 рр. Зменшення надходжень відбувалося через об'єктивні причини – зміни у вимогах до захисту тощо. Отже, за п'ять років з 2014 по 2018 рр. до фонду бібліотеки надійшло 198 дисертацій та 681 автореферат. У середньому надходило 39 дисертацій та 135 авторефератів дисертацій на рік. Фонд авторефератів значно перевищує фонд дисертацій через обов'язкову розсилку авторефератів до профільних університетів, які й отримують бібліотека.

Усі неопубліковані документи проходять наукову обробку у ВКНОД, де їм присвоюється класифікаційний індекс Універсальної десятикової класифікації (УДК), який містить відомості про належність наукової роботи до конкретної галузі наук. Індекс УДК забезпечує ідентифікацію видань України в міжнародних бібліографічних базах даних.

Процес систематизації авторефератів дисертацій не відрізняється від систематизації будь-яких інших документів (за темою дослідження), але є суттєві відмінності. Автори проводять дисертаційні дослідження не в одній

конкретній галузі, а у взаємозв'язку з різними галузями науки, тому тема дослідження не завжди повністю збігається зі спеціальністю.

Індекс УДК для автореферату дисертації має визначати як тему наукового дослідження, так і спеціальність, за якою здійснюється захист роботи автора. Теми наукових досліджень завжди конкретні, вузькі, тому їхні індекси найчастіше дуже докладні. Індекси для спеціалізації як аспекту теми приєднуються до основного індексу за допомогою знаку відношення «:» (двокрапка). Якщо спеціальність відрізняється від теми, її індекс приєднується до основного за допомогою знаку приєднання «+» (плюс). Таким чином, індекси для авторефератів дисертацій майже завжди комбіновані (складні або складені)[2, с. 13].

Якщо в авторефераті дисертації тема дослідження збігається зі спеціальністю, її потрібно позначати одним складним індексом шляхом сполучення основного індексу зі спеціальними визначниками. У випадку, коли тема дослідження не збігається зі спеціальністю, її позначаємо комбінованим індексом. Спочатку подаємо основний індекс теми дослідження і доповнюємо його індексом спеціальності.

Для забезпечення правильності визначення класифікаційних індексів УДК систематизатор користується «Основними та допоміжними таблицями УДК», ДСТУ 6096:2009 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Універсальна десяткова класифікація. Структура, правила ведення та індексування», чинними від 07.01.2009 року.

Процес систематизації передбачає кілька етапів, що здійснюються послідовно і пов'язані між собою:

- аналіз об'єкта систематизації – ознайомлення із назвою, авторами, анотацією, змістом документа та встановлення його теми;
- відбір ознак документа – ідентифікація основних та другорядних тем документа, виділення ключових слів;
- пошук відповідних рубрик УДК в АПП за допомогою ключових слів, що відображають тему документа;
- перевірка правильності відібраних понять у таблицях УДК, їх уточнення;
- прийняття класифікаційного рішення - побудова індексу УДК для документа на основі відібраних рубрик УДК із дотриманням правил індексування документів за УДК, з урахуванням відношень між поняттями, що відображають основну і другорядні теми документа;
- завершальна перевірка визначеного індексу УДК для документа.

НБ ХНУ як методичний центр бібліотек ЗВО Хмельницької області та бібліотека, яка завжди використовувала в роботі таблиці УДК, надає консультації з питань запровадження УДК та систематизує твори друку на замовлення науковцям з інших ЗВО міста.

З метою збереження цього сегмента фонду створено БД «Автореферати дисертацій» та «Дисертації». Електронні копії цих документів здаються до бібліотеки разом з паперовим примірником згідно з наказом ректора № 7 від 15.01.2017 р. «Про обов'язковий примірник для наукової бібліотеки університету», копії зберігаються на сервері бібліотеки. Технічне забезпечення здійснює відділ інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення бібліотеки.

Для наближення фонду неопублікованих наукових документів до користувачів на сайті бібліотеки у відкритому доступі створено повнотекстову БД авторефератів дисертацій, захищених в ХНУ http://lib.khnu.km.ua/asp/php_avtoreferat/page_lib.php.

Доступ до БД «Дисертації» обмежений і можливий тільки в локальній мережі бібліотеки. Однак, враховуючи вимоги МОН України, з 2017 року дисертації ще до захисту виставляються на сайті університету у відкритому доступі. Крім того, за бажанням науковця після захисту дисертації розміщуються в інституційному репозитарії, де їх можна переглянути, а інформація про надходження таких документів до бібліотеки, крім БД «Електронний каталог», презентується на віртуальній виставці «Видання викладачів» за поточний рік.

Завершується шлях паперового наукового неопублікованого документа в секторі науково-технічної документації Інформаційно-бібліографічного відділу.

Варто зазначити, що крім роботи з власним дисертаційним фондом, бібліотечні фахівці відстежують наявність БД з дисертаціями в Інтернеті і надають для науковців посилання до них на своєму сайті.

Найбільша у світі повнотекстова база даних дисертацій від ProQuestDissertationsandTheses - комерційна. Вітчизняні дисертації доступні вільно лише у вигляді авторефератів на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, у фондах якої зберігається найбільше зібрання паперових дисертацій в Україні. Другий примірник дисертації зберігається в бібліотеці наукової установи, де відбувся захист. Електронні версії кандидатських та докторських дисертацій після захисту в спеціалізованих вчених радах обов'язково надсилаються для реєстрації в Український інститут науково-технічної експертизи та інформації (УкрІНТЕІ), де вони й зберігаються [3, с.186-187].

Таким чином, ми розглянули шлях окремого сегмента фонду неопублікованих документів (авторефератів дисертацій та дисертацій) у науковій бібліотеці ХНУ від наукової обробки до розташування в БД та визначеному підрозділі книгозбірні. Накопичений досвід спеціалістів книгозбірні з визначення класифікаційних індексів УДК для авторефератів дисертацій дає можливість зрозуміти, що це досить складний і відповідальний процес, який потребує чіткого визначення предмета та аспекту розгляду теми

дослідження мовою цифр, котра буде зрозумілою в будь-якій країні, де застосовується міжнародна система УДК.

Окрім того, за наявності сучасних методів перевірки на плагіат, принципів академічної доброчесності, дисертаційні роботи вже не потребують раніше зазначених у регламентуючих бібліотечних документах запобіжних заходів, а навпаки, з метою їх популяризації бібліотекам необхідно якнайширше представляти їх зміст у світовому науковому середовищі через інституційні репозитарії та окремі БД з необмеженим доступом для користувачів.

Список використаної літератури:

1. ELibUkr-OA – мультидисциплінарний відкритий електронний архів. URL: <http://oa.elibukr.org/> (дата звернення: 15.04.19).
2. Визначення індексів УДК для наукових документів : метод. рек. / уклад.: М. Й. Ахвердова, В. М. Муравйова, Ю. О. Набхан. Київ, 2016. 32 с.
3. Грипич С. Н., Буравкова Л. М. Інформаційна культура: теоретичні засади та досвід : навч. посіб. Київ : Кондор, 2018. 344 с.
4. Кушнарєнко Н. Н. Документоведение : учебник. Київ : Знання, 2000. 329 с.
5. Методичні рекомендації щодо визначення класифікаційних індексів УДК для авторефератів дисертацій. *Вісник книжкової палати*. 2010. № 10. С. 16.
6. Омельченко М. М. Збереження дисертацій у наукових бібліотеках: екологічні та технологічні ризики. URL: conference.nbu.gov.ua/report/view/id/1267 (дата звернення: 15.04.19).

THE PATH OF A SCIENTIFIC DOCUMENT IN THE BOOKSTORE KHMELNYTSKY NATIONAL UNIVERSITY

Summary. *The way of the dissertation and dissertation dissertation in the bookstore of Khmelnytsky National University is considered. Particular attention is paid to the definition of UDC indices and the storage of scientific documents in the library of the scientific library.*

Key words: *dissertation dissertation, dissertation, UDC index, library fund, scientific library, university.*